

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з наукової роботи

Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Ганна ТОЛСТАНОВА

Ганна

2026 р.

ВИСНОВОК

Київського національного університету імені Тараса Шевченка
про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів
дисертації Бондаря Віталія Петровича на тему:
«Правові засади цивільно-військової взаємодії між
Збройними Силами України та волонтерськими організаціями»,
поданої на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право
за спеціальністю 081 Право

ВИТЯГ

з протоколу № 8 засідання кафедри військового права
факультету міжнародних відносин та права
Військового інституту

Київського національного університету імені Тараса Шевченка
від 29 січня 2026 року

Присутні:

Головуючий на засіданні – заступник начальника Військового інституту з наукової роботи, кандидат філологічних наук, доцент, полковник Білан Максим Борисович;

начальник кафедри військового права, доктор юридичних наук, професор, полковник юстиції Коропатнік Ігор Михайлович;

професор кафедри військового права, доктор юридичних наук, доцент, підполковник юстиції Карелін Владислав Володимирович;

доцент кафедри військового права, доктор юридичних наук, професор, Христинченко Надія Петрівна;

доцент кафедри військового права, кандидат юридичних наук, доцент, Бериславська Оксана Михайлівна;

доцент кафедри військового права, кандидат юридичних наук, Заслужений юрист України, полковник юстиції Шамрай Богдан Миколайович;

доцент кафедри військового права, доктор філософії у галузі права, Дегтярьов Дмитро Олегович;

старший викладач кафедри військового права, доктор філософії у галузі права, полковник юстиції Приймак Вадим Анатолійович;

старший викладач кафедри військового права полковник юстиції
Пустоляков Євген Дмитрович;

викладач кафедри військового права майор юстиції
Чепурний Руслан Вікторович;

старший викладач кафедри військового права кандидат військових
наук, старший науковий співробітник Тарасов Сергій Вікторович.

Запрошені:

професор кафедри соціальної роботи у військах (силах),
доктор юридичних наук, професор, підполковник Петков Сергій Валерійович;

професор кафедри міжнародних відносин, доктор військових наук,
професор, полковник Пунда Юрій Васильович;

начальник науково-дослідної лабораторії розвитку соціальної роботи
та політології управління спеціальних досліджень науково-дослідного центру,
кандидат юридичних наук, доцент, підполковник Царюк Сергій Васильович;

начальник науково-дослідної лабораторії проблем права воєнної сфери
науково-дослідного центру, кандидат юридичних наук,
підполковник Хом'яков Дмитро Олегович;

докторант, кандидат юридичних наук, підполковник юстиції
Чепкова Катерина Олександрівна;

старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
проблем права воєнної сфери науково-дослідного центру, доктор філософії у
галузі права Ролер Вікторія Миколаївна;

заступник начальника науково-організаційного відділу майор
Моргун Олена Геннадіївна,

ад'юнкт штатний науково-організаційного відділу
полковник Комар Андрій Юрійович;

ад'юнкт штатний науково-організаційного відділу
полковник Горєвалова Світлана Сергіївна.

Серед присутніх: 4 докторів юридичних наук, 1 доктор військових
наук, 7 кандидатів юридичних наук (PhD), 1 кандидат військових наук,
1 кандидат філологічних наук.

Порядок денний:

Обговорення дисертаційного дослідження ад'юнкта штатного науково-
організаційного відділу полковника Бондаря Віталія Петровича на тему:
«Правові засади цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами
України та волонтерськими організаціями», поданого на здобуття ступеня
доктора філософії з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право.
Науковий керівник – начальник кафедри військового права факультету
міжнародних відносин та права Військового інституту Київського
національного університету імені Тараса Шевченка, доктор юридичних наук,
професор, полковник юстиції Коропатнік Ігор Михайлович.

Дисертацію виконано на кафедрі військового права факультету міжнародних відносин та права Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка (протокол № 8 від 16 березня 2023 року).

Виступили:

Здобувач Бондар Віталій Петрович представив презентацію на тему «Правові засади цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право.

Під час виступу здобувач обґрунтував актуальність обраної теми, визначив мету і завдання дослідження, охарактеризував його об'єкт і предмет, а також виклав основні положення та висновки, що містять наукову новизну і виносяться на захист.

Бондар В. П. наголосив, що становлення української державності супроводжується складними суспільно-політичними викликами, в умовах яких держава та громадянське суспільство демонструють єдність і взаємну підтримку. Найбільш важливою сферою такої співпраці в умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації є цивільно-військова взаємодія між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями, яка сприяє забезпеченню національної стійкості та консолідації суспільства шляхом спільного вирішення завдань підвищення боєздатності військових формувань і захисту цивільного населення.

Здобувач навів результати соціологічних досліджень, зокрема дані опитування Центру Разумкова за вересень 2025 року, відповідно до яких Збройні Сили України та волонтерські організації мають один із найвищих рівнів суспільної довіри: 92,6 % та 81,5 % відповідно (для порівняння, рівень довіри до органів державної влади загалом становив 30,2 %). Також зазначено, що у 2022 році 71 % громадян постійно або періодично долучалися до волонтерської діяльності, а за даними World Giving Index у 2024 році Україна увійшла до п'яти держав світу з найбільшим зростанням рівня благодійності за останнє десятиліття.

Водночас здобувач підкреслив наявність значної кількості проблем у сфері цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями, які знижують ефективність їх співпраці. Зазначені проблеми мають переважно правовий, інформаційний, економічний, безпековий та психологічний характер і в наукових працях досліджені фрагментарно. У поєднанні з наявними прогалинами правового регулювання це зумовлює актуальність обраної теми дисертаційного дослідження.

Мета дисертаційного дослідження полягала у виявленні, на основі аналізу теоретико-методологічного та нормативно-правового підґрунтя цивільно-військової взаємодії Збройних Сил України та волонтерських організацій, системних суперечностей і прогалин, що гальмують ефективно

здійснення такої взаємодії, а також у розробленні пропозицій правового й організаційного характеру, спрямованих на її оптимізацію.

Реалізація поставленої мети зумовила формулювання та виконання таких **завдань дослідження**:

розкрити взаємодію цивільного та військового компонентів як фактор консолідації демократичного суспільства і держави;

сформулювати поняття та визначити властивості цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями;

встановити мету, місію та принципи цивільно-військової взаємодії зазначених суб'єктів;

з'ясувати особливості правового статусу Збройних Сил України та волонтерських організацій як суб'єктів цивільно-військової взаємодії;

визначити правові засоби цивільно-військової взаємодії;

сформулювати напрями взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями в умовах правового режиму воєнного стану;

охарактеризувати зарубіжний досвід цивільно-військової взаємодії та можливості його імплементації в Україні;

виявити проблеми цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями на основі досвіду 2014-2025 років;

окреслити напрями удосконалення правового забезпечення цивільно-військової взаємодії між зазначеними суб'єктами.

Об'єктом дослідження є правові відносини, що виникають у процесі здійснення цивільно-військової взаємодії.

Предметом дослідження є правові засади цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є комплексним монографічним дослідженням, у якому на підставі аналізу національного законодавства України, нормативно-правових актів Північноатлантичного Альянсу та зарубіжних держав, а також теоретико-методологічних джерел охарактеризовано правове забезпечення цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями та сформульовано пропозиції щодо його удосконалення.

До основних висновків та рекомендацій дисертаційної роботи належать такі положення.

Вперше:

на підставі аналізу концептуальних підходів до сутності цивільно-військової взаємодії запропоновано їх класифікацію, яка охоплює атрибутивний, процесуальний, синергетичний, реляціоністський, детермінаційний, комунікаційний та військово-правовий підходи;

охарактеризовано правові засоби цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями як формалізовану у законодавстві та гарантовану державою сукупність правових явищ (правових інструментів і дій, пов'язаних з їх застосуванням), спрямованих на досягнення правовими способами зростання боєздатності та

зменшення втрат військових формувань, а також на посилення захисту цивільного населення від наслідків терористичних атак держави-агресора, і визначено їх основні ознаки.

удосконалено:

характеристику взаємодії між цивільним та військовим компонентами на загальнодержавному, територіальному та локальному рівнях з урахуванням умов збройного конфлікту високої інтенсивності;

поняття цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями як універсальної, стратегічно орієнтованої та інтерактивної системи зв'язків і відносин між Збройними Силами України та інститутами громадянського суспільства, що постає як безперервний процес взаємного впливу та об'єднання людських, матеріальних, фінансових, наукових і виробничих ресурсів для досягнення спільного результату та є атрибутивною ознакою життєздатності демократичної системи в умовах збройного конфлікту високої інтенсивності;

обґрунтовано наукову позицію щодо наявності значної кількості суперечностей і прогалин у правовому статусі Збройних Сил України та волонтерських організацій як суб'єктів цивільно-військової взаємодії та надано їх комплексну характеристику;

класифікацію проблем, притаманних сучасному етапу взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями, до яких віднесено: адаптацію цивільно-військового співробітництва ЗСУ до умов збройного конфлікту високої інтенсивності; підтримання ефективної взаємодії в умовах низького горизонту планування; суперечності та прогалини правового забезпечення діяльності структур цивільно-військового співробітництва та волонтерської діяльності, у тому числі некоректне ототожнення правового статусу благодійних і волонтерських організацій; недостатність гарантій правового захисту волонтерів та проблеми цивільної відповідальності; дилему подальшого розвитку волонтерської діяльності (регуляція чи дерегуляція), а також похідні від них проблеми, що знижують ефективність взаємодії;

обґрунтовано позицію, відповідно до якої у Законі України «Про волонтерську діяльність» не відображено окремі умови, визначені у Доктрині цивільно-військового співробітництва НАТО (NATO Standard AJP-3.19. Allied Joint Doctrine for Civil-Military Cooperation, 2025), зокрема щодо ризиків волонтерської діяльності та правових наслідків їх настання, особливостей договірних відносин, обміну інформацією із забезпеченням інформаційної безпеки та захисту персональних даних, координаційних механізмів і сприяння стратегічним комунікаціям.

дістали подальшого розвитку:

наукове розуміння основних напрямів цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України і волонтерськими організаціями, до яких віднесено інформаційно-аналітичний, підтримуючий антикризовий та формуючий, а також надано характеристику видів діяльності, що охоплюються кожним із зазначених напрямів;

обґрунтовано наукову позицію, відповідно до якої українська модель цивільно-військової взаємодії має унікальні риси, відсутні у класичній моделі НАТО, та аргументовано, що з огляду на відсутність у держав-учасниць НАТО досвіду тривалого повномасштабного збройного конфлікту на Європейському континенті протягом останніх 80 років, досвід України у сфері оптимальної побудови цивільно-військової взаємодії є новітнім і більш адекватним сучасним війнам за правовими та організаційними параметрами, які істотно відрізняються від воєнних конфліктів XX століття;

сформульовано конкретні пропозиції щодо внесення змін та доповнень до законів України «Про національну безпеку України», «Про оборону України», «Про Збройні Сили України», «Про волонтерську діяльність», «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про політичні партії в Україні», а також до наказу Міністерства соціальної політики України від 29.12.2014 № 1100 «Про затвердження примірного зразка посвідчення волонтера» з метою удосконалення правового забезпечення цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями.

У науковому дослідженні були досягнуті такі результати:

1. Взаємодія цивільного та військового компонентів як фактор консолідації демократичного суспільства і держави становить критично важливе об'єднання зусиль і спільну діяльність органів публічної влади, сил оборони й інститутів громадянського суспільства, спрямовану на посилення боєздатності військових формувань, захист цивільного населення та забезпечення функціональних спроможностей системи державної влади і місцевого самоврядування в умовах збройного конфлікту високої інтенсивності.

2. На підставі аналізу концептуальних підходів до сутності взаємодії, запропонованих у філософських та правових дослідженнях, запропоновано їх класифікацію, яка включає:

атрибутивний підхід, позитивним аспектом якого є універсальність розуміння сутності взаємодії не лише у правовій науці, а й в інших галузях наукового знання, а обмеженням – загальність, що не дозволяє детально визначити комплекс динамічних факторів ефективності;

процесуальний підхід, який розглядає взаємодію як послідовність дій, спрямованих на досягнення цілей взаємодії; його перевагою є можливість алгоритмізації, а недоліком – надмірна стереотипізація;

синергетичний підхід, що враховує суб'єктивні фактори ефективності, однак не пов'язує взаємодію зі стратегічним рівнем державної політики;

реляціоністський підхід (від лат. relationem – відносини), який акцентує увагу на відносинах як базовому елементі взаємодії, проте недостатньо пов'язаний з процесами цілепокладання;

детермінаційний підхід, який дозволяє підвищити ефективність суб'єктів взаємодії шляхом взаємного використання ресурсів, але за певних умов може породжувати деструктивні впливи у секторі безпеки і оборони;

комунікаційний підхід, що забезпечує наочність структур взаємодії, однак не охоплює її цілі, форми та інші правові інструменти;

військово-правовий підхід, перевагою якого є зв'язок з військовою ієрархією та виконанням завдань, поставлених перед військовими частинами, а обмеженням – надмірне звуження взаємодії до діяльності, ініційованої виключно органами військового управління.

У межах дисертаційного дослідження базовим є військово-правовий підхід, доповнений синергетичним та комунікаційним.

До властивостей цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями віднесено те, що вона:

є базовою передумовою функціональної стійкості демократичної системи в умовах повномасштабного збройного конфлікту;

регулюється переважно нормами м'якого права;

характеризується переважанням диспозитивних методів правового регулювання;

має виражену ціннісну орієнтованість, що ґрунтується на довірі, патріотичних цінностях та особистих зв'язках;

проявляється через ефект посилення (синергії);

відзначається антикризовою оперативністю та гнучкістю волонтерських структур.

3. Місію взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями сформульовано як забезпечення шляхом узгоджених взаємних зусиль високої обороноздатності військових формувань і безперешкодної реалізації демократичних цінностей громадянського суспільства, що у сукупності забезпечує сталість відносин на всіх рівнях функціонування держави.

Мету цивільно-військової взаємодії запропоновано розуміти як досягнення стратегічного стану безпеки і стійкості держави в умовах збройної агресії, проявами якого є деокупація тимчасово окупованих державою-агресором – російською федерацією – територій, зменшення бойових втрат військових формувань, зниження втрат серед цивільного населення від наслідків терористичних атак та обмеження спроможностей держави-агресора до здійснення збройної агресії у майбутньому.

Розуміння місії волонтерських організацій пройшло три етапи трансформації. На першому етапі зазначена місія розглядалася як створення правових рамок для надання фізичної, лінгвістичної, логістичної, інформаційної та іншої допомоги туристам і спортивним уболівальникам, які прибували в Україну та не володіли українською мовою і знаннями про національну специфіку.

Другий етап трансформації відбувся під час Революції Гідності, коли волонтерська діяльність стала сприйматися як механізм визначення та задоволення критично важливих потреб українського суспільства.

Третій етап розпочався після збройної агресії російської федерації у 2014 році, коли місія волонтерських організацій набула стратегічного виміру та була переосмислена як діяльність, спрямована на збереження української

держави як цивілізаційної цінності, забезпечення спроможності органів публічної влади, військових формувань та інших публічних інституцій виконувати свої функції.

Принципи цивільно-військової взаємодії становлять засадничі положення спільної діяльності військових і цивільних суб'єктів, що ґрунтуються на управлінській практиці, досвіді інститутів громадянського суспільства та військових формувань у сфері надання допомоги військовослужбовцям і цивільному населенню. Вони поділяються на загальні та секторальні.

До загальних принципів належать принципи верховенства права, законності, рівності, неупередженості тощо.

Секторальні принципи, сформовані на основі практики війни високої інтенсивності та недостатньо відображені у чинному законодавстві, включають:

- принцип інформаційної відкритості;
- принцип попередження корупційних ризиків;
- принцип розмежування функцій;
- принцип орієнтації на реальні потреби;
- принцип адресності; принцип пріоритетності безпеки;
- принцип офіційного партнерства;
- принцип верифікації;
- принцип інтердисциплінарності.

4. Головна правова проблема здійснення волонтерської діяльності в умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації полягає у відсутності у волонтерів та волонтерських організацій легального права здійснювати збір благодійних пожертв, у тому числі для надання допомоги Збройним Силам України та іншим військовим формуванням. Про це свідчить аналіз положень абзаців першого та другого статті 1 Закону України «Про волонтерську діяльність» у системному зв'язку з положеннями статей 1 і 7 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації».

Таке право законодавчо закріплено виключно за благодійними організаціями, які можуть залучати до відповідної діяльності інших осіб на підставі нотаріально посвідчених довіреностей. Водночас замість усунення цієї колізії у профільному законодавстві законодавець ускладнив правове регулювання шляхом запровадження механізму реєстрації волонтерів у Реєстрі волонтерів України з метою отримання податкових преференцій. Необов'язковість такої реєстрації у поєднанні з відсутністю у легальному правовому статусі волонтера права здійснювати збір пожертв створює численні можливості для шахрайства та зловживань.

Правовий статус Збройних Сил України та волонтерських організацій як суб'єктів цивільно-військової взаємодії характеризується значною кількістю суперечностей і прогалин, до яких належать:

а) відсутність у Законі України «Про національну безпеку України» правомочностей військових формувань щодо взаємодії з громадянським суспільством та його інститутами;

б) прогалини у визначенні ролі та місця благодійних і волонтерських організацій у системі забезпечення національної безпеки;

в) наділення правом взаємодії з громадськістю Міністерства оборони України при відсутності такого права у Збройних Сил України як інституції;

г) відсутність у Законі України «Про Збройні Сили України» чіткого визначення прав та обов'язків суб'єктів цивільно-військового співробітництва;

г) некоректне використання категорії «координація» у визначенні цивільно-військового співробітництва в Законі України «Про оборону України»;

д) неврахування таких напрямів цивільно-військової взаємодії, як репатріація тіл загиблих військовослужбовців і цивільних осіб та супровід членів сімей військовослужбовців;

е) відсутність законодавчого визначення поняття військової частини;

є) відсутність вимог до доброчесності волонтерів;

ж) розмитість законодавчих підстав набуття правового статусу волонтера;

з) декларативний характер положень щодо врахування волонтерської діяльності як практики здобувачів освіти;

и) суперечність між назвою та змістом Розділу II Закону України «Про волонтерську діяльність»;

і) прогалини, що дозволяють використовувати волонтерську діяльність для обходу обмежень фінансування політичних партій. Численні вади та прогалини законодавчого регулювання волонтерської діяльності змушують суб'єктів правовідносин компенсувати їх шляхом локального правового регулювання, що не вирішує системних проблем, але дозволяє напрацьовувати практичні механізми організації волонтерської діяльності.

5. Правовим засобам, які використовуються у системі цивільно-військової взаємодії Збройних Сил України та волонтерських організацій, притаманні такі ознаки:

формальна визначеність, що означає необхідність вербалізації та закріплення правових засобів у нормативно-правових актах, які регулюють діяльність суб'єктів взаємодії;

загальнообов'язковість, відповідно до якої правові засоби породжують для учасників цивільно-військової взаємодії суб'єктивні права, яким кореспондують обов'язки інших суб'єктів, а також передбачають механізми гарантування таких прав і настання юридичної відповідальності за недодержання законодавчих приписів;

системність, що виявляється в об'єднанні сукупності правових засобів єдиним замислом законодавця щодо досягнення цілей правового регулювання та отримання суспільно значущих результатів;

гарантування державою, яке забезпечується функціонуванням системи правоохоронних органів і здійсненням правосуддя;

цілеспрямованість, тобто спрямованість правових засобів на досягнення визначених державою цілей і завдань;

інструментальність, що проявляється у прагматичному характері правових засобів, застосування яких передбачає перехід від вербально-теоретичної правової матерії до конкретної правової поведінки;

змінюваність, яка полягає у врахуванні динамічних змін ситуації на лінії бойового зіткнення, у сфері міжнародних відносин, а також суспільних настроїв, що безпосередньо впливають на активність допомоги Збройним Силам України та іншим військовим формуванням;

легітимність, що означає визнання та схвалення суспільством визначених державою правових інструментів і сприяє їх добровільному використанню з дотриманням правових норм;

конфліктна стійкість, яка забезпечує можливість ефективного застосування правових інструментів навіть за умов соціального напруження та наявності суперечностей між суб'єктами цивільно-військової взаємодії.

6. До основних напрямів цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями належать такі: інформаційно-аналітичний, підтримуючий антикризовий та формуючий.

Інформаційно-аналітичний напрям цивільно-військової взаємодії охоплює діяльність, спрямовану на обмін, аналіз і поширення інформації з метою підвищення ефективності військових операцій та захисту цивільного населення.

Як піднапрями цього напрямку виокремлюються:

а) протидія пропаганді та дезінформації російської федерації, зокрема викриття неправдивих повідомлень і «фейків» у соціальних мережах та інших інформаційних каналах, а також поширення офіційних повідомлень органів військового управління і уряду України для забезпечення населення достовірною інформацією;

б) збір та аналіз даних про стан цивільного середовища, включаючи інформацію про потреби цивільного населення у постраждалих районах, стан критичної інфраструктури, наявність руйнувань і потребу в гуманітарній допомозі, а також підготовку аналітичних матеріалів щодо суспільних настроїв, рівня довіри до органів влади та потенційних джерел соціальної напруги;

в) обмін інформацією між військовими частинами та волонтерськими організаціями щодо логістичних маршрутів, місць компактного проживання внутрішньо переміщених осіб та потенційно небезпечних зон.

Підтримуючий антикризовий напрям охоплює діяльність, спрямовану на мінімізацію гуманітарних наслідків збройної агресії, зокрема евакуацію цивільного населення, запобігання гуманітарним катастрофам шляхом забезпечення базових фізіологічних потреб населення та відновлення функціонування об'єктів критичної інфраструктури, запобігання конфліктам і їх вирішення, транспортування тіл полеглих Захисників України, соціальний супровід військовослужбовців і членів їхніх сімей, захист культурної спадщини, а також пошукові та репатріаційні заходи, у тому числі в межах гуманітарного проєкту Збройних Сил України «НА ЩИТІ».

Формуючий напрям цивільно-військової взаємодії передбачає діяльність, спрямовану на формування національної ідентичності, спільне здійснення військово-патріотичного виховання, а також підготовку військовослужбовців Збройних Сил України та інших військових формувань до взаємодії з громадськістю, у тому числі в межах підрозділів цивільно-військового співробітництва.

7. У зарубіжних військово-правових дослідженнях експедиційний підхід до цивільно-військової взаємодії, який традиційно пов'язувався з миротворчими та іншими операціями за межами території власної держави, поступово трансформується у визнання можливості та доцільності застосування збройних сил для реагування на кризові ситуації всередині держави. Водночас у західній науковій думці зберігається обережне ставлення до такого застосування, зумовлене ризиками мілітаризації цивільних відносин та необхідністю збереження демократичного цивільного контролю над збройними силами.

Зазначена обережність сформувалася в умовах тривалої відсутності масштабних збройних конфліктів на території держав західної демократії, де наявні достатні технічні, фінансові та людські ресурси дозволяють урядам ефективно реагувати на надзвичайні ситуації без широкого залучення армії. Натомість ситуація, що склалася в Україні внаслідок тривалої повномасштабної збройної агресії російської федерації, має принципово інший масштаб і характер, за яких ресурси цивільних органів влади є об'єктивно недостатніми, а непередбачуваність атак на цивільне населення та об'єкти критичної інфраструктури обумовлює потребу в негайному реагуванні.

У зв'язку з цим українська модель цивільно-військової взаємодії передбачає ширше залучення Збройних Сил України та інших військових формувань до надання допомоги цивільному населенню, ніж це характерно для класичних моделей цивільно-військової взаємодії країн – членів НАТО. Крім того, на відміну від західних підходів, у яких цивільно-військова взаємодія здебільшого розглядається як відносини між державою та її збройними силами, українська модель передбачає активну участь інститутів громадянського суспільства, насамперед волонтерських організацій, як повноцінних суб'єктів такої взаємодії.

Важливим орієнтиром для вдосконалення правового забезпечення цивільно-військової взаємодії є зарубіжний досвід, зокрема положення законодавства США щодо надання волонтерам імунітету від цивільно-правової відповідальності за недбалі дії або бездіяльність, вчинені в межах виконання волонтерських обов'язків, за умови відсутності умислу, грубої недбалості чи злочинної діяльності. Такий підхід відповідає соціальній природі волонтерства та може бути адаптований з урахуванням українських реалій.

Водночас аналіз досвіду США та Королівства Нідерланди свідчить про існування принципу відмежування волонтерської діяльності від надання допомоги власним збройними силами на території держави, що ґрунтується на

достатності державних ресурсів та сприйнятті волонтерського сектору як допоміжного. Для України такий підхід є неприйнятним без істотної модифікації, оскільки в умовах збройної агресії волонтерська діяльність набуває стратегічного значення для забезпечення обороноздатності та національної стійкості. Разом із тим у зарубіжних дослідженнях справедливо підкреслюється необхідність обережного підходу до взаємодії з волонтерськими організаціями, оскільки їхні цілі не завжди можуть повністю збігатися з цілями держави та її збройних сил, що зумовлює потребу у чітких правових рамках такої взаємодії.

8. На підставі аналізу наукових праць, а також звітів національних і міжнародних організацій, у дисертаційному дослідженні виокремлено комплекс взаємопов'язаних проблем цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями.

До стратегічно-модельних проблем належить відхід цивільно-військового співробітництва Збройних Сил України від класичної моделі *civil-military cooperation* (CIMIC) НАТО шляхом її адаптації до умов збройного конфлікту високої інтенсивності, що потребує здійснення узгоджених кроків на відомчому, національному та міжнародному рівнях для забезпечення сумісності. Із цим безпосередньо пов'язана проблема підтримання ефективної взаємодії в умовах нестабільності та низького горизонту планування, яка зумовлює потребу в системному аналітично-інформаційному забезпеченні та розробці альтернативних моделей реагування.

Окрему групу становлять правові проблеми, зокрема наявність суперечностей і прогалин у правовому забезпеченні діяльності структур цивільно-військового співробітництва ЗСУ та волонтерської діяльності, що подекуди сприяє виходу взаємодії за межі правового поля, у тому числі внаслідок некоректного ототожнення правового статусу благодійних і волонтерських організацій. До цієї ж групи належить недостатність гарантій правового захисту волонтерів, неврахування у механізмах цивільної відповідальності ступеня правомірності їх поведінки, а також прогалини у правових процедурах встановлення обставин отримання поранення чи загибелі волонтера.

Значний вплив на ефективність взаємодії мають організаційні проблеми, пов'язані з дилемою подальшого розвитку волонтерської діяльності (регуляція чи дерегуляція), суперечністю між високим рівнем структурованості системи військового управління та неструктурованістю волонтерської діяльності, а також із необхідністю чіткого визначення правового статусу функціональних спеціалістів у сфері цивільно-військової взаємодії, гарантій їхньої безпеки та джерел фінансування їх діяльності.

До освітньо-кадрових проблем віднесено недостатню підготовку населення до дій в умовах воєнних загроз, що проявляється у відсутності у значної частини громадян сформованих алгоритмів поведінки в типових кризових ситуаціях, а також дефіцит підготовленого кадрового складу структур цивільно-військового співробітництва ЗСУ, що обумовлює потребу

у збільшенні обсягів підготовки фахівців за спеціальністю «цивільно-військові відносини».

Окремо виокремлено ресурсні та управлінсько-оціночні проблеми, зокрема недостатність фінансових ресурсів ЗСУ для надання допомоги цивільному населенню, проблеми логістичного, матеріально-технічного, інформаційного та психологічного забезпечення діяльності структур цивільно-військового співробітництва, а також необхідність удосконалення систем внутрішнього і зовнішнього оцінювання ефективності їх діяльності із застосуванням науково обґрунтованих методів та відмовою від формального підходу до підготовки висновків без належної емпіричної бази.

9. До факторів організаційного характеру, які безпосередньо впливають на ефективність цивільно-військової взаємодії та потребують удосконалення, у дисертації віднесено такі.

По-перше, організаційну культуру співпраці, тобто готовність сторін до комунікації, відкритості, дотримання взятих зобов'язань і підтримання довіри між військовими та волонтерами. Високий рівень організаційної культури передбачає наявність у учасників взаємодії спільних цінностей, спільного бачення оптимальних шляхів виконання поставлених перед кожним суб'єктом завдань, а також здатність до обговорення конфліктних питань, що виникають під час реалізації спільних проєктів.

По-друге, підвищення рівня правової свідомості та правової культури суб'єктів взаємодії, що є необхідною передумовою належного застосування норм законодавства та недопущення виходу взаємодії за межі правового поля.

По-третє, оптимізацію рівня інформаційної культури суб'єктів взаємодії, у тому числі в частині додержання вимог інформаційної безпеки. Інформаційна культура має формувати такі умови співпраці, за яких передавання будь-яких відомостей і даних не створюватиме небезпеки для іншої сторони взаємодії.

По-четверте, напрацювання формалізованих механізмів взаємодії, включаючи стандартизовані процедури, протоколи, інструкції та алгоритми дій у типових ситуаціях. Алгоритмізація процедур має передбачати, насамперед, опис заходів безпеки у разі настання певних ризиків, а також чітке розмежування відповідальності сторін з метою мінімізації деструктивного впливу таких ризиків на спільну діяльність.

По-п'яте, підвищення рівня знань, умінь та навичок волонтерів і військовослужбовців, на яких покладено обов'язки комунікації з волонтерськими організаціями, зокрема у сфері управління логістичними процесами, обліку військового майна, психології спілкування, врегулювання конфліктних ситуацій, а також відновлення після тривалого перебування у стресовому стані.

По-шосте, оптимізацію механізмів контролю та звітності за здійсненням заходів волонтерської діяльності та наданням волонтерської допомоги.

По-сьоме, підвищення інституційної сталості цивільно-військової взаємодії, тобто здатності її учасників підтримувати ефективні зв'язки

незалежно від кадрових змін, структурних перетворень, ротацій або зміни командування.

Внесення запропонованих у роботі змін і доповнень до законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів, на нашу думку, дозволить підвищити ефективність цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями, а також забезпечити єдність правозастосовної практики у досліджуваній сфері.

По завершенню доповіді Бондарю В. П. присутніми були поставлені такі запитання:

Доктор юридичних наук, професор, професор кафедри соціальної роботи у війська (силах) підполковник Петков С.В.:

Віталію Петровичу, які основні чинники, на Вашу думку, сприяли становленню цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями після початку збройної агресії російської федерації у 2014 році?

Бондар В. П.: Дякую за питання. Становлення цивільно-військової взаємодії в Україні було зумовлене комплексом об'єктивних і суб'єктивних чинників, серед яких ключову роль відіграла недостатня спроможність державних інституцій та Збройних Сил України оперативно відновити боєздатність після тривалої політики роззброєння та скорочення армії. Водночас безпрецедентна активність громадянського суспільства, що проявилася у мобілізації кадрових, фінансових та матеріально-технічних ресурсів, дозволила компенсувати дефіцит державних можливостей. Саме ця синергія військового та цивільного компонентів стала фундаментом для формування нової моделі взаємодії, яка поступово трансформувалася у стійкий інституційний механізм. Таким чином, поєднання суспільної ініціативи та військової потреби заклало основу для консолідації держави й суспільства у сфері оборони та сприяло становленню цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями.

Доктор військових наук, професор, професор кафедри міжнародних відносин Пунда Ю.В.:

Віталію Петровичу, в продовження питання мого колеги, доктора юридичних наук, професора Петкова Сергія Валерійовича, яке значення, на Ваш погляд, має взаємодія цивільного та військового компонентів для формування української національної ідентичності?

Бондар В. П.:

Дякую за питання. Взаємодія цивільного та військового компонентів виступає важливим чинником формування та зміцнення української національної ідентичності, оскільки забезпечує сталість зв'язків між громадянським суспільством і силами оборони. Національна ідентичність, що ґрунтується на усвідомленні належності до української нації, її символах, історичній пам'яті та культурних цінностях, потребує практичного підтвердження через спільну діяльність цивільних і військових у сфері захисту держави. Така взаємодія сприяє утвердженню відчуття єдності та

відповідальності, формує колективну пам'ять і посилює мотивацію громадян до участі у процесах оборони та відновлення. У результаті вона постає не лише інструментом забезпечення національної безпеки, а й механізмом культурної та духовної консолідації українського суспільства.

Доктор юридичних наук, професор, професор кафедри військового права підполковник юстиції Карелін В.В.:

Віталію Петровичу, у мене до Вас є два питання. По-перше, у чому полягає концептуальна відмінність між категоріями «мета» та «місія» цивільно-військової взаємодії? І, по-друге, яким чином принципи довіри та інформаційної відкритості впливають на результативність цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями? Прошу відповідати.

Бондар В. П.: Дякую за питання. Щодо першого питання зазначу, що концептуальна відмінність між категоріями «мета» та «місія» цивільно-військової взаємодії полягає у різному рівні їхньої часової та функціональної визначеності. Мета цивільно-військової взаємодії має чітко окреслений часовий горизонт і формулюється як конкретний результат, досягнення якого може бути оцінене за допомогою визначених показників та критеріїв, що дозволяє здійснювати моніторинг ефективності відповідної діяльності. Натомість місія відображає довгострокове призначення цивільно-військової взаємодії, визначає її соціальну цінність, стратегічну роль та смислову спрямованість у системі забезпечення національної безпеки. Таким чином, мета є інструментальною та змінною категорією, тоді як місія має відносно стабільний характер і відображає фундаментальне призначення взаємодії.

Щодо другого питання слід зазначити, що принципи довіри та інформаційної відкритості виступають системоутворюючими чинниками результативності цивільно-військової взаємодії. Довіра створює підґрунтя для формування партнерських відносин, узгодження спільних дій та координації зусиль між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями. За відсутності довіри взаємодія набуває формального характеру і втрачає свою практичну ефективність.

Інформаційна відкритість, у свою чергу, забезпечує прозорість обміну відомостями щодо цілей, ресурсів, ризиків і результатів взаємодії, що дозволяє мінімізувати конфлікти, уникати непорозумінь та знижувати корупційні ризики. У сукупності ці принципи сприяють легітимності цивільно-військової взаємодії, підвищенню її ефективності та зміцненню суспільної довіри до сектору безпеки й оборони.

Доктор юридичних наук, професор Христинченко Н.П., доцент кафедри військового права: Віталію Петровичу, у чому полягає відмінність між загальним правовим статусом Збройних Сил України та їх спеціальним статусом як партнерів по взаємодії з волонтерськими організаціями?

Бондар В. П.: Дякую за питання. Загальний правовий статус Збройних Сил України визначається Конституцією України та базовими законами у сфері національної безпеки й оборони, які закріплюють їх основне призначення, функції, принципи діяльності та місце в системі органів

державної влади. Цей статус має універсальний характер і спрямований на виконання конституційного обов'язку щодо захисту суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності держави, а також реалізується в межах демократичного цивільного контролю. Водночас спеціальний правовий статус Збройних Сил України як партнерів по взаємодії з волонтерськими організаціями має функціонально-прикладний характер і пов'язаний із здійсненням цивільно-військової взаємодії. Він охоплює не лише виконання бойових завдань, а й організацію співпраці з інститутами громадянського суспільства, координацію дій, комунікацію, залучення додаткових ресурсів, забезпечення прозорості та підтримання довіри. Цей статус є більш гнучким, оскільки формується не лише нормами законів, а й підзаконними актами, локальними рішеннями та практикою правозастосування. Таким чином, загальний правовий статус визначає базові конституційні функції та місце Збройних Сил України як інституції держави, тоді як спеціальний статус формує правові рамки їхньої участі у цивільно-військовій взаємодії та інтеграції у систему демократичного цивільного контролю, що набуває особливого значення в умовах збройного конфлікту високої інтенсивності.

Кандидат юридичних наук, Заслужений юрист України, доцент кафедри військового права, полковник юстиції Шамрай Б.М.: Враховуючи Вашу попередню відповідь, хотілося б більш детально дізнатися, чому включення положень про цивільно-військове співробітництво до законів України «Про Збройні Сили України» та «Про оборону України» Ви вважаєте важливим, але водночас незавершеним кроком?

Бондар В. П.: Дякую за питання. Включення положень про цивільно-військове співробітництво до законів України «Про Збройні Сили України» та «Про оборону України» є важливим кроком, оскільки на законодавчому рівні було визнано цивільно-військове співробітництво як один із напрямів діяльності Збройних Сил України. Це легалізує відповідну практику, наближує національне законодавство до стандартів країн-членів НАТО та створює інституційну основу для взаємодії військових формувань із громадянським суспільством.

Водночас цей крок не можна вважати завершеним, оскільки законодавче закріплення цивільно-військового співробітництва має декларативний характер і не супроводжується належною нормативною деталізацією. Зокрема, у законах відсутні чітко визначені права й обов'язки суб'єктів цивільно-військового співробітництва, не врегульовано процедури планування, координації, контролю та оцінки ефективності відповідних заходів. Це ускладнює практичну реалізацію законодавчих положень і створює ризики правової невизначеності.

Крім того, дефініція цивільно-військового співробітництва, закріплена у законодавстві, містить концептуальні недоліки, зокрема некоректне використання категорії «координація», яка за своєю правовою природою передбачає наявність третього, надсуб'єктного координуючого органу. Такий підхід не відповідає реальній практиці взаємодії між Збройними Силами

України та волонтерськими організаціями, що ґрунтується переважно на партнерстві та диспозитивних механізмах.

Таким чином, включення положень про цивільно-військове співробітництво до базових оборонних законів стало важливим етапом інституціоналізації цієї діяльності, однак воно потребує подальшого розвитку й нормативного уточнення для забезпечення принципу правової визначеності та створення ефективних механізмів взаємодії Збройних Сил України з волонтерськими організаціями.

Доктор філософії у галузі права, полковник юстиції Приймак В.А., старший викладач кафедри військового права: Віталію Петровичу, які недоліки чинного законодавства щодо правового статусу волонтерів та волонтерських організацій виявляються у контексті доброчесності та відповідальності осіб, що здійснюють волонтерську діяльність?

Бондар В. П.: Дякую за питання. Недоліки чинного законодавства щодо правового статусу волонтерів та волонтерських організацій у контексті доброчесності та відповідальності проявляються насамперед у відсутності чітко визначених правових вимог до осіб, які залучаються до волонтерської діяльності. Законодавство фактично не встановлює критеріїв доброчесності волонтерів, що створює ризики для легітимності та ефективності їхньої участі у процесах цивільно-військової взаємодії.

Зокрема, чинні норми не містять обмежень щодо участі у волонтерській діяльності осіб, які були засуджені за злочини проти основ національної безпеки, корупційні правопорушення або інші тяжкі злочини. Це об'єктивно створює можливість використання волонтерського статусу для прикриття протиправної діяльності та сприяє поширенню явища псевдоволонтерства, що негативно впливає на рівень суспільної довіри.

У контексті відповідальності слід відзначити, що законодавство практично не диференціює правовий режим відповідальності волонтерів з урахуванням специфіки їх діяльності. Чинні підходи до цивільно-правової відповідальності волонтерів за завдану шкоду значною мірою прирівнюють їх до суб'єктів підприємницької діяльності, що створює диспропорцію між обсягом ризиків, які вони несуть, та рівнем правового захисту. Такий підхід не повною мірою відповідає практиці демократичних держав, де волонтери користуються спеціальними гарантіями, зокрема у разі дій у межах суспільно корисної діяльності.

Відсутність належних механізмів попереднього відбору, контролю та правового захисту волонтерів знижує ефективність взаємодії волонтерських організацій із Збройними Силами України. Саме тому удосконалення законодавства у цій сфері має передбачати запровадження критеріїв доброчесності, уточнення підстав і меж відповідальності волонтерів, а також створення правових запобіжників проти зловживання волонтерським статусом.

Доктор філософії у галузі права, доцент кафедри військового права Дегтярьов Д.О.: Віталію Петровичу, які зміни до чинних правових актів України є, на Вашу думку, необхідними для удосконалення правового

забезпечення цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями?

Бондар В. П.: Дякую за питання. Необхідні зміни до чинних правових актів України мають комплексний характер і спрямовані на усунення системних прогалин у правовому статусі суб'єктів цивільно-військової взаємодії, а також на формування чітких, прозорих і передбачуваних механізмів співпраці між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями.

По-перше, до Закону України «Про Збройні Сили України» доцільно внести зміни, які б прямо закріплювали повноваження Збройних Сил України у сфері цивільно-військового співробітництва, з визначенням прав і обов'язків командирів та органів військового управління щодо взаємодії з волонтерськими організаціями.

По-друге, Закон України «Про національну безпеку України» потребує доповнення положеннями, які б визначали роль і місце громадянського суспільства та волонтерських інституцій у системі забезпечення національної безпеки, а також їх функції у сфері демократичного цивільного контролю.

По-третє, у Законі України «Про оборону України» доцільно закріпити легальне визначення поняття «військова частина» як базового елементу військових формувань, що дозволить усунути наявні фінансово-правові та організаційні колізії, зокрема у сфері отримання та обліку волонтерської допомоги.

По-четверте, Закон України «Про волонтерську діяльність» потребує уточнення шляхом встановлення вимог до доброчесності осіб, які залучаються до волонтерської діяльності, а також диференціації підходів до відповідальності волонтерів з урахуванням суспільно корисного характеру їх діяльності та необхідності спеціальних правових гарантій.

Нарешті, до Закону України «Про політичні партії в Україні» доцільно внести норму, спрямовану на запобігання використанню волонтерських організацій та їх авторитету у фінансуванні або підтримці політичних партій, що має на меті недопущення політизації волонтерської діяльності.

У сукупності реалізація цих змін дозволить забезпечити принцип правової визначеності, підвищити ефективність цивільно-військової взаємодії та зміцнити демократичні засади функціонування сектору безпеки й оборони України.

Після відповідей на запитання виступили:

Науковий керівник – доктор юридичних наук, професор, начальник кафедри військового права військового факультету міжнародних відносин та права Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка полковник юстиції Коропатнік Ігор Михайлович:

Шановні колеги, хочу звернути увагу на те, що полковник юстиції Віталій Бондар обрав тему свого дисертаційного дослідження після вступу до ад'юнктури у 2021 році. Первісно тема дисертаційного дослідження була

сформульована з іншим тематичним акцентом, зокрема у межах фінансово-правової проблематики, однак з урахуванням подальшого розвитку подій та практичного досвіду здобувача її було уточнено й скориговано в межах загальної сфери цивільно-військових відносин.

З урахуванням практичних аспектів діяльності структур цивільно-військового співробітництва, а також викликів, які постали після початку повномасштабного вторгнення російської федерації, було прийнято обґрунтоване рішення щодо коригування напряму дослідження і, відповідно, теми дисертації.

Грунтуючись на власному практичному досвіді військової служби у складі Управління цивільно-військового співробітництва Генерального штабу Збройних Сил України, а також на ротаційній основі у тактичних групах цивільно-військового співробітництва, здобувач здійснив комплексне дослідження обраної теми та, на моє переконання, досяг поставленої мети.

Під час виконання дисертаційної роботи Бондар В. П. використовував широкий спектр загальнонаукових і спеціально-юридичних методів дослідження. Автор спирався як на власний практичний досвід, так і на наукові праці українських та зарубіжних учених, присвячені проблематиці взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями.

Про ґрунтовність і всебічність проведеного дослідження свідчить використання 268 ретельно підібраних джерел, з яких 48 – англomовні, а також неодноразові консультації дисертанта зі спеціалістами у сфері цивільно-військового співробітництва протягом навчання в ад'юнктурі.

Окремо слід відзначити, що актуальність обраної теми була додатково підтверджена подіями після 24 лютого 2022 року, адже в умовах повномасштабної збройної агресії одним із ключових елементів забезпечення стійкості держави і суспільства є ефективна цивільно-військова взаємодія.

Важливо наголосити, що Бондар В. П. у своїй роботі не лише визначив теоретико-правові засади цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями, а й приділив значну увагу практичним, компаративно-правовим та законотворчим аспектам цієї проблематики. Дисертант здійснив детальний аналіз функціонування правового механізму цивільно-військової взаємодії та надав обґрунтовані пропозиції щодо його вдосконалення.

Така комплексність і глибина дослідження підтверджують, що здобувач ґрунтовно орієнтується в обраній науковій тематиці, здатний до системного аналізу та коректного розмежування окремих елементів досліджуваного явища.

Зроблені дисертантом висновки, а також запропоновані рекомендації й зміни до окремих нормативно-правових актів можуть бути використані як підґрунтя для подальших наукових досліджень у сфері цивільно-військової взаємодії, а також для удосконалення чинного правового регулювання у вказаній сфері суспільних відносин.

З огляду на викладене, можна констатувати, що дисертація Бондаря Віталія Петровича на тему: «Правові засади цивільно-військової взаємодії між

Збройними Силами України та волонтерськими організаціями» є завершеним самостійним науковим дослідженням, виконаним особисто здобувачем.

Дисертаційна робота має чітку та логічно вибудовану структуру, написана грамотною науково-літературною мовою, її зміст викладено у послідовній та внутрішньо узгодженій формі. Під час виконання дослідження Бондар В. П. дотримувався принципів академічної доброчесності.

Викладене дає підстави зробити висновок про те, що дисертація Бондаря Віталія Петровича на тему: «Правові засади цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями» відповідає вимогам, установленим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», а також постанові Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», а її автор заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право.

Рецензент дисертаційної роботи наголосила на позитивних аспектах дослідження та висловила свої побажання і зауваження:

Кандидат юридичних наук, доцент, Бериславська О.М. доцент кафедри військового права: Ігорє Михайловичу, я цілком погоджуюся з Вами щодо актуальності обраної здобувачем теми дослідження. Дійсно, в умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації цивільно-військова взаємодія виступає вагомим чинником забезпечення ефективної відсічі державі-агресору. Треба зазначити, що автором вдало визначено мету дослідження та сформульовано завдання, вирішення яких сприяло її досягненню. Загалом хочу відзначити, що робота є системною. З аналізу змісту роботи вбачається самостійна, завершена, аргументована, комплексна робота, що дозволяє констатувати високий науково-теоретичний та прикладний рівень проведеного дослідження. Вдала структурна побудова дисертації свідчить про науково вивірений та аргументований підхід до вирішення поставлених завдань і досягнення мети дослідження.

Водночас варто відзначити деякі дискусійні положення дисертації:

1. Підрозділ 1.2 містить надмірно деталізовану класифікацію концептуальних підходів до сутності цивільно-військової взаємодії (їх сім). Зокрема, у висновках до розділу 1 (с. 65–66) дисертант акцентує на актуальності цих підходів, визначаючи їх позитивні та негативні сторони. Водночас бракує узагальнюючого висновку, який би інтегрував зазначені підходи в єдину методологічну систему. Доцільним видається завершити класифікацію синтезом, що окреслює перспективи її практичного застосування у правовій доктрині.

2. У підрозділі 1.3 (с. 56–57) дисертант визначає місію взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями як забезпечення за допомогою взаємних зусиль високої обороноздатності військових

формувань та безперешкодної реалізації демократичних цінностей громадянського суспільства, завдяки чому досягається сталість відносин на всіх рівнях функціонування держави.

Вважаю, що це визначення є концептуально правильним, однак має загальний характер і не містить конкретизації засобів досягнення місії, зокрема правових та організаційних, що безпосередньо пов'язані з предметом дослідження.

Таким чином, у визначенні наявні суб'єкти взаємодії (ЗСУ та волонтерські організації), цілі та пріоритети, проте засоби досягнення окреслені недостатньо чітко. Доцільним було б доповнити формулювання місії конкретними правовими й організаційними інструментами її реалізації.

3. На сторінках 98–99 дисертації автор наводить розгорнутий перелік суперечностей у правовому статусі Збройних Сил України та волонтерських організацій (11 пунктів). Водночас зазначений перелік не має чіткої ієрархії за рівнем важливості. Доцільно було б структурувати виявлені проблеми за критеріями нормативної значущості та практичної актуальності, що дозволило б виокремити ключові з них, які потребують першочергового вирішення.

Як загальну рекомендацію зазначу, що в роботі широко застосовуються порівняння, класифікації, критерії, принципи, підходи та напрями, однак при цьому практично не використовуються графічні інструменти узагальнення. Їх застосування сприяло б більш наочному викладенню результатів і полегшило б сприйняття окремих положень дисертації.

Підсумовуючи, рекомендую автору доопрацювати презентаційні матеріали, що безперечно сприятиме більш ефективному представленню результатів дослідження під час захисту.

Висловлені зауваження мають дискусійний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку проведеного дослідження. Вважаю можливим рекомендувати дисертацію до захисту у спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 081 Право.

В обговоренні дисертаційного дослідження взяли участь:

Доктор юридичних наук, професор, професор кафедри соціальної роботи у військах (силах) підполковник Петков С.В.: Дисертант володіє ґрунтовними теоретичними знаннями з обраної теми дослідження та має практичний досвід у реалізації діяльності, дотичної до цивільно-військової взаємодії. Віталій Петрович здійснив системну наукову розробку, вдало визначив наявні проблеми у досліджуваній сфері, а також запропонував шляхи їх вирішення. Загальне враження від роботи та виступу є позитивним, у зв'язку з чим також вважаю за можливе рекомендувати дисертацію до захисту у спеціалізованій вченій раді.

Кандидат юридичних наук, начальник науково-дослідної лабораторії проблем права воєнної сфери науково-дослідного центру підполковник Хом'яков Д.О.: Дисертант володіє теоретичними знаннями у обраній ним темі дослідження та має практичний досвід у реалізації діяльності, що дотична до цивільно-військової взаємодії. Віталій Петрович

здійснив системну наукову розробку, вдало визначив існуючі проблеми у досліджуваній ним сфері, а також запропонував шляхи їх вирішення. Загальне враження від роботи та виступу позитивне, а отже я також можу рекомендувати дисертацію до захисту у спеціалізованій вченій раді.

Кандидат юридичних наук, докторант Військового інституту підполковник юстиції Чепкова К.О.: Дисертація В. П. Бондаря за своїм змістом є цілісним дослідженням обраної проблематики. Усі структурні елементи роботи поєднуються в єдине ціле за законами формальної логіки, виклад матеріалу є логічно послідовним. У поданій до розгляду дисертації сформульовано низку важливих висновків, пропозицій і рекомендацій щодо удосконалення правового регулювання та практики цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями, які є новими для науки за спеціальністю 081 «Право», а також достатньо аргументованими та виваженими. Усе зазначене дозволяє рекомендувати дисертацію до захисту у спеціалізованій вченій раді.

Кандидат юридичних наук, доцент, начальник науково-дослідної лабораторії розвитку соціальної роботи та політології управління спеціальних досліджень науково-дослідного центру підполковник Царюк С.В.: Цілком погоджуюся з колегами щодо беззаперечної актуальності обраної теми дослідження. Також слід відзначити високий рівень обізнаності дисертанта в обраній для вивчення сфері, а також науковий стиль мовлення, яким написано дисертацію. Запропоновані в роботі наукові положення загалом становлять теоретичне підґрунтя для вирішення поставленого здобувачем головного наукового завдання на основі теоретико-правових напрацювань щодо удосконалення правового забезпечення цивільно-військової взаємодії. Якісний аналіз джерельної бази свідчить про її репрезентативність та відображення основних тенденцій розвитку наукової думки, правотворчості й правозастосовної практики за темою дисертації. Водночас, на нашу думку, доцільним було б не обмежуватися використанням результатів наявних соціологічних досліджень в Україні, а здійснити власне опитування представників Збройних Сил України та волонтерських організацій з метою виявлення проблемних аспектів цивільно-військової взаємодії. Однак висловлені зауваження не суперечать загальній позитивній оцінці проведеного дослідження, у зв'язку з чим приєднуюся до думки колег та пропоную рекомендувати до захисту у спеціалізованій вченій раді наукове дослідження Бондаря Віталія Петровича на тему: «Правові засади цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями».

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Бондаря Віталія Петровича на тему:
«Правові засади цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями»,
поданої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право

1. Обґрунтування вибору теми дослідження.

Становлення української державності супроводжується складними випробуваннями, в умовах яких держава та громадянське суспільство демонструють високий рівень єдності й взаєморозуміння. Однією з найбільш важливих сфер такої взаємодії в умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації є цивільно-військова взаємодія між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями. Саме вона забезпечує національну стійкість і консолідацію суспільства шляхом спільного вирішення завдань підвищення боєздатності військових частин та захисту цивільного населення.

За результатами соціологічного опитування, проведеного Центром Разумкова у вересні 2025 року, зазначені інституції користуються безпрецедентно високим рівнем суспільної довіри. Так, Збройними Силами України довіряли 92,6 % опитаних, а волонтерським організаціям — 81,5 % (для порівняння: рівень довіри до органів державної влади загалом становив лише 30,2 %). Високим залишається й рівень залученості громадян до волонтерської та благодійної діяльності: у 2022 році 71 % громадян постійно або періодично брали участь у волонтерстві. Хоча згодом цей показник знизився, за даними World Giving Index у 2024 році Україна увійшла до п'яти держав світу, в яких рівень благодійної активності зріс найбільше за останнє десятиліття.

Водночас у сфері цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями наявна значна кількість проблем, що знижують ефективність їхньої співпраці. Такі проблеми мають переважно правовий, інформаційний, економічний, безпековий і психологічний характер. У наукових теоретико-методологічних працях вони, як правило, досліджуються фрагментарно — у контексті вирішення інших дослідницьких завдань. У поєднанні з численними прогалинами правового регулювання у сфері цивільно-військової взаємодії це обумовлює актуальність теми даного дисертаційного дослідження.

2. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами.

Дисертаційне дослідження підготовлено відповідно до розділу 5 Концепції Державної цільової соціальної програми з розвитку волонтерської діяльності на період до 2030 року, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 липня 2025 року № 715-р; пункту 3.4.4 Концепції військової кадрової політики в системі Міністерства оборони України на період до 2028 року, затвердженої наказом Міністерства оборони України

від 27 жовтня 2023 року № 637; завдання 5 Операційного плану заходів з реалізації у 2025–2026 роках Стратегії комунікації з питань європейської інтеграції України на період до 2026 року, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 25 червня 2025 року № 622-р.

Тематика та результати дисертації також корелюють із положеннями підпунктів 26 та 39 Стратегічної концепції НАТО – 2022, ухваленої главами держав і урядів на Мадридському саміті НАТО 29 червня 2022 року, а також із розділом 3 Доктрини цивільно-військового співробітництва НАТО (NATO Standard AJP-3.19 Allied Joint Doctrine for Civil-Military Cooperation, 2025) та іншими документами програмно-цільового і планового характеру.

Робота виконувалася в межах планів науково-дослідних робіт Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка (реєстраційний номер 0101U002292, шифр «Правочин-2»).

3. Мета і завдання дослідження.

Метою дисертаційного дослідження є на основі аналізу теоретико-методологічних та нормативно-правових засад цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями виявити наявні суперечності й прогалини, що гальмують ефективне здійснення такої взаємодії, а також розробити пропозиції правового й організаційного характеру, спрямовані на її оптимізацію. Досягнення поставленої мети зумовило необхідність вирішення таких завдань дослідження: розкрити взаємодію цивільного та військового компонентів як чинник консолідації демократичного суспільства і держави; сформулювати поняття та визначити властивості цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями; встановити мету, місію та принципи цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями; з'ясувати особливості правового статусу Збройних Сил України та волонтерських організацій як суб'єктів цивільно-військової взаємодії; визначити правові засоби цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями; сформулювати напрями взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями в умовах правового режиму воєнного стану; охарактеризувати зарубіжний досвід цивільно-військової взаємодії та можливості його імплементації в Україні; виявити проблеми цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями на основі аналізу досвіду 2014–2025 років; окреслити напрями удосконалення правового забезпечення цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями.

4. Об'єктом дослідження є правові відносини, що виникають під час здійснення цивільно-військової взаємодії.

5. Предметом дослідження є правові засади цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями.

6. Методи дослідження.

У роботі було використано сукупність загальнонаукових, спеціально-юридичних та міждисциплінарних методів наукового пізнання.

Застосування діалектичного методу дало змогу розглянути досліджувані явища та процеси у їх взаємозв'язку, розвитку та взаємообумовленості, що стало методологічною основою для використання інших методів дослідження (підрозділи 1.1, 1.2, 2.1, 2.2).

Методи аналізу та синтезу використовувалися для визначення структурних складових цивільно-військової взаємодії, її властивостей, принципів, а також особливостей правового статусу суб'єктів такої взаємодії (підрозділи 1.2, 1.3, 2.1).

За допомогою історико-правового методу простежено еволюцію проблем, що супроводжували цивільно-військову взаємодію між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями у різні історичні періоди (підрозділ 3.2).

Формально-юридичний та юридико-догматичний методи дали змогу дослідити зміст і структуру правового забезпечення цивільно-військової взаємодії, а також виявити прогалини та суперечності у правових нормах і їх співвідношенні (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 3.3).

Компаративний (порівняльно-правовий) метод застосовувався для аналізу особливостей правового регулювання цивільно-військової взаємодії відповідно до програмних документів НАТО та держав — членів Альянсу, а також для дослідження трансформації концепції цивільно-військового співробітництва у працях західних науковців (підрозділи 1.1, 2.3, 3.1).

Методи документального аналізу та аналізу судової практики використовувалися під час характеристики принципів, напрямів і правових засобів цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями (підрозділи 1.3, 2.2, 2.3).

Прогностичний метод та метод моделювання застосовувалися при розробленні заходів з удосконалення цивільно-військової взаємодії, а також під час формулювання пропозицій щодо внесення змін і доповнень до законодавства у досліджуваній сфері (підрозділ 3.3).

У роботі також використано інші методи наукового пізнання відповідно до специфіки поставлених завдань та особливостей предмета дослідження.

7. Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших комплексних монографічних досліджень, у якому на підставі аналізу національного законодавства, нормативно-правових актів Північноатлантичного Альянсу та зарубіжних держав, а також теоретико-методологічних джерел охарактеризовано правове забезпечення цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями і надано обґрунтовані пропозиції щодо його вдосконалення.

До основних наукових висновків і рекомендацій дисертаційної роботи належать такі.

уперше:

на підстав/і job аналізу концептуальних підходів до сутності цивільно-військової взаємодії запропоновано їх класифікацію, яка охоплює атрибутивний, процесуальний, синергетичний, реляціоністський, детермінаційний, комунікаційний та військово-правовий підходи;

охарактеризовано правові засоби цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями як формалізовану у законодавстві й гарантовану державою сукупність правових явищ (правових інструментів і дій, пов'язаних з їх застосуванням), спрямованих на досягнення правовими способами підвищення боєздатності військових формувань, зменшення їхніх втрат та посилення захисту цивільного населення від наслідків терористичних атак держави-агресора, а також визначено їх основні ознаки.

удосконалено:

характеристику взаємодії між цивільним та військовим компонентами на загальнодержавному, територіальному та локальному рівнях з урахуванням особливостей правового режиму воєнного стану;

поняття цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями, яке розкрито як універсальну, стратегічно орієнтовану та інтерактивну систему зв'язків і правовідносин між Збройними Силами України та інститутами громадянського суспільства, що постає як безперервний процес взаємного впливу та об'єднання ресурсів (людських, матеріальних, фінансових, наукових, виробничих тощо) з метою досягнення спільного результату, який є атрибутивною ознакою життєздатності демократичної системи в умовах збройного конфлікту високої інтенсивності;

теоретичне положення щодо правового статусу Збройних Сил України та волонтерських організацій як суб'єктів цивільно-військової взаємодії, доведено наявність у ньому значної кількості суперечностей і прогалин та надано їх системну характеристику;

класифікацію проблем, притаманних сучасному етапу взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями, до яких віднесено:

а) відхід цивільно-військового співробітництва Збройних Сил України від класичної моделі civil-military cooperation НАТО шляхом її адаптації до умов збройного конфлікту високої інтенсивності;

б) складність підтримання ефективної цивільно-військової взаємодії в нестабільних умовах з низьким горизонтом планування, що зумовлює потребу у системному аналітико-інформаційному забезпеченні та розробці альтернативних моделей реагування;

в) суперечності й прогалини правового забезпечення діяльності структур цивільно-військового співробітництва Збройних Сил України та волонтерської діяльності, які подекуди сприяють виходу взаємодії за межі правового поля, зокрема внаслідок некоректного ототожнення у правозастосовній практиці правового статусу благодійних і волонтерських організацій;

г) недостатність гарантій правового захисту волонтерів, неврахування у механізмах їх цивільної відповідальності ступеня правомірності поведінки, а також прогалини у правових механізмах встановлення обставин отримання поранення чи загибелі волонтера;

г) наявність у державі та суспільстві дилеми подальшого розвитку волонтерської діяльності (регуляція чи дерегуляція), що безпосередньо впливає на правовий статус суб'єктів взаємодії та ефективність цивільно-військової взаємодії загалом;

обґрунтовано позицію, відповідно до якої у Законі України «Про волонтерську діяльність» не відображено низку ключових умов, передбачених Доктриною цивільно-військового співробітництва НАТО (NATO Standard AJP-3.19. Allied Joint Doctrine for Civil-Military Cooperation, 2025), зокрема: ризики, пов'язані зі здійсненням волонтерської діяльності, та правові наслідки їх настання; особливості договірного зв'язку між сторонами; механізми обміну інформацією із забезпеченням інформаційної безпеки та захисту персональних даних; координаційні механізми волонтерської діяльності; інструменти сприяння стратегічним комунікаціям.

дістали подальшого розвитку:

розуміння основних напрямів цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями, до яких віднесено інформаційно-аналітичний, підтримуючий антикризовий та формуючий напрями, а також надано розгорнуту характеристику видів діяльності, що охоплюються кожним із зазначених напрямів;

наукове положення про наявність унікальних рис української моделі цивільно-військової взаємодії, відсутніх у класичній моделі НАТО, та аргументовано, що з огляду на відсутність у держав-членів НАТО досвіду участі у тривалому повномасштабному збройному конфлікті на Європейському континенті протягом останніх 80 років, досвід України у сфері побудови цивільно-військової взаємодії є новітнім і більш адекватним умовам сучасних війн, які принципово відрізняються від військових конфліктів ХХ століття;

пропозиції щодо внесення змін і доповнень до законів України «Про національну безпеку України», «Про оборону України», «Про Збройні Сили України», «Про волонтерську діяльність», «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про політичні партії в Україні», а також до наказу Міністерства соціальної політики України від 29 грудня 2014 року № 1100 «Про затвердження примірного зразка посвідчення волонтера» з метою удосконалення правового забезпечення цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями.

8. Практичне значення. Отримані під час проведення дисертаційного дослідження наукові результати можуть бути використані у:

науково-дослідній сфері – для подальшої розробки проблематики цивільно-військової взаємодії у секторі безпеки і оборони України;

освітньому процесі – під час підготовки підручників і навчальних посібників, а також у процесі проведення навчальних занять з навчальних

дисциплін «Військове право», «Право національної безпеки», «Цивільно-військове співробітництво»;

правотворчій діяльності – з метою удосконалення правового забезпечення цивільно-військової взаємодії, а також правового статусу Збройних Сил України та волонтерських організацій;

правозастосовній діяльності – у процесі організації та здійснення цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України, іншими військовими формуваннями та волонтерськими організаціями.

9. Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою працею, у якій викладено власні ідеї, підходи та наукові розробки автора, що забезпечили досягнення поставленої мети та виконання визначених завдань дослідження. Робота містить теоретичні й методичні положення, а також висновки та пропозиції, сформульовані дисертантом особисто.

Ідеї, положення та гіпотези інших авторів, використані у дисертації, мають відповідні посилання на джерела та залучені виключно з метою обґрунтування й аргументації власних наукових позицій здобувача.

10. Апробація результатів дослідження. Результати дисертаційного дослідження були апробовані та оприлюднені дисертантом під час участі у науково-теоретичних і науково-практичних заходах міжнародного, всеукраїнського та регіонального рівнів, зокрема на конференціях і круглих столах:

«Правова наука і державотворення в Україні в умовах сучасних викликів, породжених російською воєнною агресією: теорія, практика, перспективи розвитку» (м. Кропивницький, 19 травня 2023 року);

«Scientific method: reality and future trends of researching» (м. Загреб, Республіка Хорватія, 25 серпня 2023 року);

«Приватно-правові та публічно-правові відносини: проблеми теорії та практики» (м. Кривий Ріг, 6 жовтня 2023 року);

«Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні» (м. Львів, 8 грудня 2023 року);

«Військова освіта і наука: сьогодення та майбутнє» (м. Київ, 29 листопада 2024 року);

«Права людини під час дії правового режиму воєнного стану» (м. Кривий Ріг, 10 грудня 2024 року);

«Цифрове наукове суспільство: соціально-економічні, правові та міжнародні аспекти» (м. Одеса, 1 серпня 2025 року).

11. Публікації. Основні наукові положення, висновки та пропозиції, що містяться у дисертаційному дослідженні, відображені у 10 наукових працях, серед яких три статті опубліковано у фахових наукових виданнях України, а також сім тез доповідей, оприлюднених за результатами участі у науково-практичних конференціях і круглих столах.

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Бондар В.П. Особливості цивільно-військової взаємодії під час правового режиму воєнного стану. *Інтернаука. Серія: «Юридичні науки»*. 2023. № 10.

DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2023-10-9313>.

URL: <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/16993406475151.pdf>

2. Бондар В.П. Правові засоби цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями. *Вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. № 86(6). Ч.3. С.252-256.

DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.3.38>

URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/01/40-2.pdf>

3. Бондар В. П. Напрями взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями в умовах правового режиму воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Вип. 4. Ч.2. С.102-106.

DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.2.16>

URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/08/18-1.pdf>

4. Бондар В.П. Перспективи законодавчого регулювання цивільно-військового співробітництва Збройних Сил України. *Правова наука і державотворення в Україні в умовах сучасних викликів, породжених російською воєнною агресією: теорія, практика, перспективи розвитку*: III Всеукраїнська науково-практична конференція (м. Кропивницький, 19 травня 2023 року). Кропивницький, 2023. С.291-293.

URL: <https://dnuvs.ukr.education/wp-content/uploads/2023/07/zbirnyk-konferencziyi-19.05.2023-1.pdf>

5. Бондар В.П. Цивільно-військове співробітництво як напрям діяльності Збройних Сил України. *Scientific method: reality and future trends of researching*. II International Scientific and Theoretical Conference, August 25, 2023. Zagreb, Republic of Croatia. С.116-117.

URL: <https://previous.scientia.report/index.php/archive/issue/view/25.08.2023>

23

6. Бондар В.П. Актуальні проблеми цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями. *Приватно-правові та публічно-правові відносини: проблеми теорії та практики*: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кривий Ріг, 6 жовтня 2023). Кривий Ріг, 2023. С.297-299.

URL: https://dnuvs.ukr.education/wp-content/uploads/2025/09/zbirnyk_materialiv_konferenczii_06_10_2023.pdf

7. Бондар В. Мета та принципи цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями. *Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні*: матеріали VII Всеукраїнської наук.-практ. конф. (м. Львів, 08 грудня 2023 р.). Львів, 2023. С.118-123.

URL:https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/6862/1/%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8_08-12-23_23-01-24.pdf

8. Бондар В.П. Проблеми побудови цивільно-військової взаємодії у період правового режиму воєнного стану. *Військова освіта і наука: сьогодні та майбутнє* : зб. тез доповідей XX Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 29 листопада 2024 р.). С.396.

URL:https://drive.google.com/file/d/1gahU4La-Cu2pE5RK_e4FK7wiHY_2R-hd/view

9. Бондар В. Шляхи правового закріплення цивільно-військового співробітництва Збройних Сил України *Права людини під час дії правового режиму воєнного стану*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кривий Ріг, 10 грудня 2024 року). Кривий Ріг, 2024. С.142-145.

URL:<https://dnuvs.ukr.education/wp-content/uploads/2025/06/zbirnyk-10.12.2024-1.pdf>

10. Бондар В. П. Проблеми взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями у цифровому просторі. *Цифрове наукове суспільство: соціально-економічні, правові та міжнародні аспекти*: матеріали V Міжнародної наукової конференції (м. Одеса, 1 серпня 2025 року). Вінниця, 2025. С.95-96.

URL:<https://archives.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/issue/view/01.08.2025/57>

13. Структура та обсяг дисертації. Структура дисертації зумовлена метою та завданнями дослідження. Робота складається з анотації українською та англійською мовами, переліку умовних позначень, змісту, вступу, трьох розділів, дев'яти підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Загальний обсяг дисертації становить 278 сторінок, з них основного тексту — 223 сторінки.

Список використаних джерел налічує 268 найменувань і займає 42 сторінки.

14. Характеристика особистості здобувача. Бондар Віталій Петрович у 2009 році закінчив навчання у Військовому інституті Київського національного університету імені Тараса Шевченка та здобув вищу освіту за спеціальністю «Фінанси». У 2015 році закінчив навчання в Інституті післядипломної освіти Київського національного університету імені Тараса Шевченка та здобув вищу освіту за спеціальністю «Право».

З 2009 року здобувач проходить військову службу на різних посадах у Збройних Силах України та Міністерстві оборони України, у тому числі з 2016 року – у структурі цивільно-військового співробітництва Генерального штабу Збройних Сил України.

З 2021 року і до теперішнього часу Бондар Віталій Петрович навчається в ад'юнктурі Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

15. Оцінка мови та стилю дисертації. Дисертація виконана фаховою українською мовою, текстове подання матеріалу відповідає стилю науково-дослідної літератури.

16. Рецензенти рекомендують: відповідно до пунктів 15, 16 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, **утворити разову спеціалізовану вчену раду у такому складі:**

Голова ради:

Карелін Владислав Володимирович – доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри військового права факультету міжнародних відносин та права Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Рецензент:

Бериславська Оксана Михайлівна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри військового права факультету міжнародних відносин та права Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Офіційні опоненти:

Музичук Олександр Миколайович – доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України, проректор Харківського національного університету внутрішніх справ;

Клемпарський Микола Миколайович – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільно-правових дисциплін Донецького державного університету внутрішніх справ;

Шопіна Ірина Миколаївна – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри адміністративно-правових дисциплін Львівського державного університету внутрішніх справ.

Усі члени разової спеціалізованої вченої ради не мають реального чи потенційного конфлікту інтересів щодо здобувача Бондаря Віталія Петровича (зокрема, не є його близькими особами) та/або його наукового керівника.

У результаті попередньої експертизи дисертації Бондаря Віталія Петровича та повноти публікації основних результатів дослідження встановлено, що дисертаційна робота відповідає вимогам чинного законодавства та може бути подана до захисту у разовій спеціалізованій вченій раді.

УХВАЛЕНО:

1. Затвердити висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Бондаря Віталія Петровича на тему: «Правові засади цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями».

2. Констатувати, що за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю одержаних результатів дисертація Бондаря В. П. відповідає спеціальності 081 Право та вимогам: Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261; пунктів 6, 7, 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

3. Рекомендувати дисертацію Бондаря В. П. на тему: «Правові засади цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями» до захисту на здобуття ступеня доктора філософії у разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 081 Право.

4. Рекомендувати вченій раді Військового інституту затвердити склад разової спеціалізованої вченої ради:

Голова ради:

КАРЕЛІН Владислав Володимирович – доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри військового права факультету міжнародних відносин та права Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Рецензент:

БЕРИСЛАВСЬКА Оксана Михайлівна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри військового права факультету міжнародних відносин та права Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Офіційні опоненти:

МУЗИЧУК Олександр Миколайович – доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України, проректор Харківського національного університету внутрішніх справ;

КЛЕМΠΑРСЬКИЙ Микола Миколайович – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільно-правових дисциплін Донецького державного університету внутрішніх справ;

ШОПІНА Ірина Миколаївна – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри адміністративно-правових дисциплін Львівського державного університету внутрішніх справ.

Результати голосування щодо рекомендації до захисту дисертації
Бондаря Віталія Петровича:

«За» – 11

«Проти» – немає

«Утримались» – немає

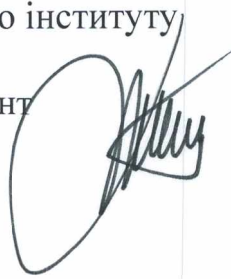
Презентація Бондаря Віталія Петровича на 9 сторінках, додається.

Начальник Військового інституту
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
полковник

Олексій СІРОШТАН

Головуючий на засіданні
Заступник начальника Військового інституту
з наукової роботи
кандидат філологічних наук, доцент
полковник

Максим БІЛАН

Секретар засідання
Викладач кафедри військового права
майор юстиції

Руслан ЧЕПУРНИЙ

Додаток до висновку про наукову новизну,
теоретичне та практичне значення результатів
дисертації Бондаря Віталія Петровича

**ПУБЛІЧНА ПРЕЗЕНТАЦІЯ
НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ**

**ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЦИВІЛЬНО-ВІЙСЬКОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ
МІЖ ЗБРОЙНИМИ СИЛАМИ УКРАЇНИ
ТА ВОЛОНТЕРСЬКИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ**

ВІ КНУ
імені Тараса Шевченка

Ад'юнкт штатний науково-організаційного відділення
полковник юстиції Віталій БОНДАР

ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ

Галузь знань: 08 Право

Спеціальність: 081 Право

Кафедра: Кафедра військового права

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор,
полковник Коропатнік І.М.

ВІ КНУ
ім. Тараса Шевченка

ОБ'ЄКТ, ПРЕДМЕТ ТА МЕТА НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Об'єкт наукового дослідження: правові відносини, що виникають під час здійснення цивільно-військової взаємодії

Предмет наукового дослідження: правове забезпечення цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями

Мета наукового дослідження: виявити прогалини та суперечності правового регулювання цивільно-військової взаємодії між ЗСУ та волонтерськими організаціями і обґрунтувати пропозиції щодо його удосконалення та оптимізації взаємодії в умовах воєнного стану

ІНУ
ім. Тараса Шевченка

3

СТРУКТУРА НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Розділ 1 Теоретико-правові засади цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями
(поняття, підходи, принципи)

Розділ 2 Правовий механізм цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями
(суб'єкти, статуси, правові засоби, проблеми регулювання)

Розділ 3 Шляхи удосконалення правового забезпечення цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями
(адаптація до війни високої інтенсивності, пропозиції змін, стандарти/процедури, зарубіжний досвід — як орієнтир)

ІНУ
ім. Тараса Шевченка

4

ЗАВДАННЯ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

- ❖ розкрити цивільно-військову взаємодію як фактор консолідації держави і суспільства;
- ❖ сформулювати поняття та визначити властивості цивільно-військової взаємодії;
- ❖ визначити мету, місію та принципи цивільно-військової взаємодії;
- ❖ з'ясувати особливості правового статусу ЗСУ та волонтерських організацій як суб'єктів взаємодії;
- ❖ охарактеризувати правові засоби цивільно-військової взаємодії;
- ❖ визначити основні напрями цивільно-військової взаємодії в умовах воєнного стану;
- ❖ проаналізувати зарубіжний досвід і можливості його імплементації в Україні;
- ❖ виявити проблеми цивільно-військової взаємодії (досвід 2014–2025 років);
- ❖ окреслити напрями удосконалення правового забезпечення цивільно-військової взаємодії.

ІНУ
ім. Тараса Шевченка

5

АКТУАЛЬНІСТЬ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ЗУМОЛЕНА:

- ❖ системним характером цивільно-військової взаємодії після 2014 року та в умовах повномасштабної війни;
- ❖ трансформацією цивільно-військової взаємодії в елемент національної стійкості держави;
- ❖ невідповідністю чинного законодавства реальним масштабам та інтенсивності цієї взаємодії;
- ❖ обмеженою придатністю класичних моделей цивільно-військової взаємодії (зокрема моделей НАТО) до умов війни високої інтенсивності на власній території;
- ❖ потребою у формуванні адаптованої правової моделі цивільно-військової взаємодії в Україні.

ІНУ
ім. Тараса Шевченка

6

НАУКОВА НОВИЗНА ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

вперше:

- ❖ здійснено системний аналіз концептуальних підходів до розуміння цивільно-військової взаємодії та запропоновано їх узагальнену класифікацію;
- ❖ обґрунтовано доцільність комплексного підходу до цивільно-військової взаємодії як правового явища;
- ❖ охарактеризовано правові засоби цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями як формалізовану та гарантовану державою систему правових інструментів.

ВІ КНУ
ім. Тараса Шевченка

7

НАУКОВА НОВИЗНА ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

удосконалено:

- ❖ характеристику цивільно-військової взаємодії на загальнодержавному, територіальному та локальному рівнях з урахуванням умов війни високої інтенсивності;
- ❖ понятійно-категоріальний апарат цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями;
- ❖ наукове обґрунтування системних суперечностей і прогалин у правовому статусі суб'єктів цивільно-військової взаємодії;
- ❖ класифікацію проблем сучасного етапу цивільно-військової взаємодії.

ВІ КНУ
ім. Тараса Шевченка

8

НАУКОВА НОВИЗНА ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

дістали подальшого розвитку:

- ❖ наукове розуміння основних напрямів цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями: інформаційно-аналітичного, підтримуючого антикризового та формуючого;
- ❖ положення щодо специфіки української моделі цивільно-військової взаємодії, яка сформувалася в умовах тривалого повномасштабного збройного конфлікту високої інтенсивності та відрізняється від класичних моделей НАТО..

ІІ КНУ
ім. Тараса Шевченка

9

КЛЮЧОВІ НАУКОВІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ (І):

- ❖ доведено, що цивільно-військова взаємодія в умовах повномасштабної війни виступає визначальним чинником консолідації держави і суспільства;
- ❖ обґрунтовано її вплив на підвищення боєздатності військових формувань, захист цивільного населення та стійкість публічної влади;
- ❖ визначено синергетичний та антикризовий характер цивільно-військової взаємодії.

ІІ КНУ
ім. Тараса Шевченка

10

КЛЮЧОВІ НАУКОВІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ (II):

- ❖ сформульовано місію та мету цивільно-військової взаємодії між ЗСУ і волонтерськими організаціями;
- ❖ обґрунтовано систему принципів цивільно-військової взаємодії, у тому числі секторальних;
- ❖ визначено ознаки правових засобів цивільно-військової взаємодії як формально визначеної, легітимної та цілеспрямованої системи.

ВІ КНУ
ім. Тараса Шевченка

11

КЛЮЧОВІ ПРОБЛЕМИ ЦИВІЛЬНО-ВІЙСЬКОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ:

- ❖ невідповідність класичних моделей цивільно-військової взаємодії умовам війни високої інтенсивності;
- ❖ прогалини та суперечності правового регулювання взаємодії;
- ❖ низький горизонт планування та нестабільність умов взаємодії;
- ❖ недостатність гарантій правового захисту волонтерів;
- ❖ кадрові, ресурсні та організаційні обмеження;
- ❖ відсутність системних механізмів оцінки ефективності цивільно-військової взаємодії.

ВІ КНУ
ім. Тараса Шевченка

12

НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЦИВІЛЬНО-ВІЙСЬКОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ:

- ❖ усунення суперечностей і прогалин у правовому статусі суб'єктів цивільно-військової взаємодії;
- ❖ формалізація повноважень Збройних Сил України у сфері цивільно-військового співробітництва;
- ❖ удосконалення правового статусу волонтерів і волонтерських організацій;
- ❖ гармонізація законодавства у сфері оборони, національної безпеки та волонтерської діяльності;
- ❖ стандартизація процедур взаємодії та підвищення інституційної сталості;
- ❖ розвиток культури партнерства, правової та інформаційної культури суб'єктів взаємодії.

ІІ КНУ
ім. Тараса Шевченка

13

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ:

Нормативно-правовий акт	Виявлена проблема (за результатами дослідження)	Напрямок удосконалення
Закон України "Про Збройні Сили України"	Положення про цивільно-військове співробітництво мають декларативний характер, не визначають чітких прав та обов'язків суб'єктів взаємодії	Конкретизація повноважень органів військового управління у сфері цивільно-військової взаємодії
Закон України "Про оборону України"	Відсутня системна інтеграція цивільно-військової взаємодії у механізми оборони держави	Закріплення цивільно-військової взаємодії як складової оборонного планування
Закон України "Про національну безпеку України"	Недостатньо визначена роль волонтерських організацій і громадянського суспільства	Посилення правових засад демократичного цивільного контролю
Закон України "Про волонтерську діяльність"	Відсутні критерії добросовісності волонтерів, нечітко врегульована відповідальність та гарантії правового захисту	Уточнення правового статусу волонтерів, запровадження правових запобіжників зловживань
Закони України "Про освіту", "Про вищу освіту", "Про політичні партії в Україні"	Ризики інструменталізації волонтерського руху у політичних та нецільових інтересах	Встановлення правових обмежень щодо використання авторитету волонтерських організацій

ІІ КНУ
ім. Тараса Шевченка

14

ПРАКТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛЯГАЄ У МОЖЛИВОСТІ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ:

- ❖ у правотворчій діяльності для вдосконалення законодавства у сфері цивільно-військової взаємодії;
- ❖ у правозастосовній діяльності органів військового управління та структур цивільно-військового співробітництва;
- ❖ у діяльності структур цивільно-військового співробітництва з метою підвищення ефективності комунікації, планування та оцінки результатів взаємодії;
- ❖ в освітньому процесі під час викладання дисциплін військово-правового та безпекового спрямування.

ВІ КНУ
ім. Тараса Шевченка

15

ВИСНОВКИ ТА ЗАВЕРШЕННЯ ДОПОВІДІ:

- ❖ поставлену мету дисертаційного дослідження досягнуто;
- ❖ сформульовано нові та удосконалені наукові положення щодо правових засад цивільно-військової взаємодії;
- ❖ обґрунтовано необхідність адаптації правового регулювання цивільно-військової взаємодії до умов війни високої інтенсивності;
- ❖ отримані результати мають теоретичне та практичне значення для розвитку сектору безпеки і оборони України.

ВІ КНУ
ім. Тараса Шевченка

16

Дякую за увагу!

ВІ КНУ
ім. Тараса Шевченка